

KOMPLEKS YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH**Ramanova Zuxra Farxod qizi**

Nukus davlat pedagogika instituti

Magistratura bo‘limi Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.1966666>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ kompetensiyasini kompleks yondashuv asosida rivojlantirish muammosi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi.

Kreativ kompetensiyaning mohiyati, uning psixologik-pedagogik asoslari hamda tarkibiy komponentlari yoritiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan konstruktivizm va faoliyatga yo‘naltirilgan ta‘lim asosida kreativ fikrlashni rivojlantirish mexanizmlari ochib beriladi. Kompleks yondashuvning mazmuni, tamoyillari va ta‘lim jarayonidagi o‘rni asoslab berilib, kreativ kompetensiyani rivojlantirish metodlari va texnologiyalari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Shuningdek, kreativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini baholash mezonlari, diagnostika usullari va monitoring tizimi yoritilgan. Tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: kreativ kompetensiya, kreativlik, kompleks yondashuv, pedagogik yondashuv, konstruktivizm, faoliyatga yo‘naltirilgan ta‘lim, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, diagnostika, monitoring

Аннотация. В данной статье научно-педагогически анализируется проблема развития креативной компетенции будущих учителей на основе комплексного подхода.

Раскрывается сущность креативной компетенции, её психолого-педагогические основы и структурные компоненты. Освещаются механизмы развития творческого мышления на основе современных педагогических подходов, в частности конструктивизма и деятельностного обучения. Обоснованы содержание, принципы и роль комплексного подхода в образовательном процессе, а также проанализированы методы и технологии развития креативной компетенции. Рассматриваются критерии оценки уровня развития креативной компетенции, методы диагностики и система мониторинга.

Результаты исследования имеют важное значение для совершенствования профессиональной подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: креативная компетенция, креативность, комплексный подход, педагогические подходы, конструктивизм, деятельностное обучение, творческое мышление, педагогические технологии, диагностика, мониторинг

Abstract. This article provides a scientific and pedagogical analysis of the development of creative competence in future teachers based on a comprehensive approach. The essence of creative competence, its psychological and pedagogical foundations, and structural components are examined. The mechanisms of developing creative thinking through modern pedagogical approaches, particularly constructivism and activity-based learning, are revealed. The content, principles, and role of the comprehensive approach in the educational process are substantiated, and methods and technologies for developing creative competence are analyzed. The criteria for assessing the level of creative competence, diagnostic methods, and monitoring systems are also discussed. The findings are significant for improving the professional training of future teachers.

Keywords: creative competence, creativity, comprehensive approach, pedagogical approaches, constructivism, activity-based learning, creative thinking, educational technologies, diagnostics, monitoring

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi global o'zgarishlar, axborot oqimining keskin ortishi va innovatsion rivojlanish jarayonlari bilan chambarchas bog'liq holda yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Bilimlarni oddiy uzatish modelidan voz kechilib, shaxsning mustaqil fikrlashi, muammolarni kreativ hal eta olishi va o'z faoliyatini moslashuvchan tashkil eta bilishi ustuvor vazifaga aylangan. Mazkur sharoitda bo'lajak o'qituvchining nafaqat kasbiy bilimlari, balki uning kreativ kompetensiyasi ham ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Kreativ kompetensiya pedagog shaxsining murakkab integral sifati bo'lib, unda yangicha g'oyalarni ishlab chiqish, stereotiplardan chiqib ketish, muammolarga noodatiy yondashish va ta'lim jarayonini innovatsion asosda tashkil etish qobiliyatlari mujassamlashadi. Pedagogik faoliyatning o'ziga xosligi o'qituvchidan doimiy ravishda yangi pedagogik vaziyatlarga moslashishni, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali yechimlar topishni talab qiladi. Shu jihatdan kreativ kompetensiya o'qituvchining professional tayyorgarligining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, kreativlik tafakkurning moslashuvchanligi, divergent fikrlash va ichki motivatsiya bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayonlar shaxsning rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy indikatorlardan biri sifatida talqin etiladi.

Ta'lim tizimida yuz berayotgan transformatsiyalar o'qituvchining rolini ham tubdan o'zgartirmoqda. Endilikda u bilim beruvchi subyekt emas, balki o'quv jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi shaxs sifatida qaraladi. Bunday yondashuv pedagogdan yuqori darajadagi refleksiya, kreativ fikrlash va innovatsion faoliyatga tayyorlikni talab etadi.

Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kreativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi ilmiy-pedagogik tadqiqotlarning markaziy yo'nalishlaridan biriga aylangan. Kreativ kompetensiyani shakllantirish alohida metod yoki vositalar bilan chegaralanmaydi, balki u kompleks yondashuvni talab etadi. Kompleks yondashuv ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini — mazmun, metod, shakl va vositalarni yagona tizim sifatida ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv pedagogik jarayonda integrativlikni ta'minlab, shaxsning kognitiv, emotsional va faoliyatga oid jihatlarini uyg'un rivojlantirish imkonini beradi. Kreativ kompetensiyani rivojlantirishda psixologik va pedagogik omillarning o'zaro ta'siri muhim ahamiyat kasb etadi, chunki kreativlik faqat bilimlar majmui emas, balki shaxsiy tajriba, motivatsiya va ijtimoiy muhit bilan bog'liq ko'p qirrali hodisadir.

Ilmiy adabiyotlarda kreativlik shaxsning yangi va ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulot yaratish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Bu borada amerikalik psixolog E. Torrance kreativlikni muammoni sezish, gipotezalar ilgari surish, ularni tekshirish va natijalarni shakllantirish jarayoni sifatida izohlaydi¹. Mazkur yondashuv kreativ kompetensiyaning nafaqat natijaviy, balki jarayonli xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Shu bois ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirish faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmay, balki o'quvchini faol ijodiy faoliyatga jalb etishni talab etadi. Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki psixologik muammo sifatida ham qaraladi.

Shaxsning ichki resurslarini faollashtirish, motivatsion sohasini mustahkamlash, ijodiy tafakkur mexanizmlarini rivojlantirish ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Ta'lim muhitining kreativlikni qo'llab-quvvatlovchi xarakterga ega bo'lishi, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi hamkorlik asosidagi munosabatlar, erkin fikr almashinuvi kabi omillar kreativ kompetensiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

¹ Torrance E.P., "Guiding Creative Talent", 1962, Prentice-Hall, 16-bet

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetensiyasini kompleks yondashuv asosida rivojlantirish zarurati bilan belgilanadi. Ta'lim sifatini oshirish, innovatsion pedagogik faoliyatni keng joriy etish va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash jarayonida kreativ kompetensiya hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois ushbu maqolada kreativ kompetensiyaning mohiyati, uning psixologik-pedagogik asoslari hamda kompleks yondashuv asosida rivojlantirish yo'llari ilmiy tahlil qilinadi.

Kreativlik psixologiya va pedagogika fanlarida shaxsning yangi, ijtimoiy ahamiyatga ega g'oyalar va yechimlar yaratish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ushbu hodisa oddiy ijodiy faoliyat bilan cheklanmaydi, balki tafakkurning moslashuvchanligi, muammoli vaziyatlarni sezish va ularni noodatiy yo'l bilan hal etish imkoniyatini ifodalaydi. Kreativlik shaxsning individual xususiyatlari, intellektual salohiyati va motivatsion sohasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning rivojlanishi ijtimoiy muhit va ta'lim jarayonining tashkil etilish darajasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kreativ kompetensiya esa kreativlikning yanada kengroq, tizimli ko'rinishi bo'lib, u nafaqat ijodiy fikrlash qobiliyatini, balki ushbu qobiliyatni kasbiy faoliyatda samarali qo'llay olishni ham o'z ichiga oladi. Pedagogik nuqtai nazardan kreativ kompetensiya bo'lajak o'qituvchining ta'lim jarayonini yangicha tashkil etish, o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish va innovatsion metodlarni qo'llashga tayyorligini ifodalaydi. Mazkur kompetensiya shaxsning ichki resurslari bilan bir qatorda, uning kasbiy faoliyatga nisbatan munosabati va refleksiv qobiliyatlari bilan ham belgilanadi.

Psixologik yondashuv doirasida kreativlik tafakkurning divergent xususiyatlari bilan bog'lanadi. Divergent fikrlash bir nechta ehtimoliy yechimlarni ishlab chiqish, stereotip fikrlashdan voz kechish va muammoni turli nuqtai nazardan ko'ra olish qobiliyatini ifodalaydi.

Bu jarayon yuqori darajadagi intellektual faollikni, tasavvur va fantaziyaning rivojlanganligini talab etadi. Shu bilan birga, kreativlik faqat intellektual jarayon emas, balki shaxsning motivatsion va emotsional holati bilan ham chambarchas bog'liq.

Kreativ faoliyat ichki motivatsiya, qiziqish va o'zini namoyon qilish ehtiyoji asosida yuzaga keladi. Kreativ kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi ko'p komponentli tizim sifatida namoyon bo'ladi. Kognitiv komponent shaxsning bilimlari, tafakkur operatsiyalari va muammoni hal etish strategiyalarini o'z ichiga oladi.

Bu komponent kreativ fikrlashning asosini tashkil etib, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ularni mantiqiy asoslash imkonini beradi. Kognitiv jarayonlarda moslashuvchanlik, tezkorlik va original fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Motivatsion komponent kreativ faoliyatning ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ladi. Shaxsning qiziqishi, yangilikka intilishi, mustaqil faoliyatga tayyorligi va muvaffaqiyatga erishish ehtiyoji ushbu komponentning asosiy ko'rsatkichlari hisoblanadi.

Motivatsiya yetarli darajada shakllanmagan sharoitda kreativ salohiyat to'liq namoyon bo'lmaydi. Shu bois pedagogik jarayonda talabalarning ichki motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash alohida e'tibor talab qiladi.

Emotsional komponent kreativ jarayonning psixologik muhitini belgilaydi. Ijobiy emotsiyalar, o'ziga ishonch, stressga bardoshlilik va noaniqlikka nisbatan bag'rikenglik kreativ faoliyat samaradorligini oshiradi. Salbiy emotsional holatlar esa ijodiy fikrlashni cheklashi mumkin. Shaxsning emotsional barqarorligi va ochiqligi yangi g'oyalarni qabul qilish va ularni rivojlantirish imkoniyatini kengaytiradi. Faoliyat komponenti kreativ kompetensiyaning amaliy ifodasi sifatida qaraladi.

Ushbu komponent shaxsning o'z bilim va qobiliyatlarini real pedagogik vaziyatlarda qo'llay olish, innovatsion metodlardan foydalanish va ta'lim jarayonini samarali tashkil etish bilan bog'liq. Faoliyat jarayonida kreativlik natijaga yo'naltirilgan bo'lib, u pedagogik muammolarni hal etishda aniq yechimlar ishlab chiqishda namoyon bo'ladi.

Kreativ kompetensiyaning psixologik-pedagogik mohiyati uning integrativ xarakterida namoyon bo'ladi. Ushbu kompetensiya alohida komponentlar yig'indisi emas, balki ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadigan murakkab tizimdir. Shaxsning bilimlari, motivlari, emotsional holati va amaliy faoliyati o'zaro uyg'unlashgan holda kreativlikning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Pedagogik jarayonda mazkur komponentlarning har biriga alohida e'tibor qaratilishi kreativ kompetensiyani samarali shakllantirish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlarda kreativlik shaxsning rivojlanish darajasini belgilovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. J. Guilford kreativ fikrlashni tafakkurning asosiy turi sifatida ko'rib, uning moslashuvchanlik va originallik kabi xususiyatlarini ajratib ko'rsatadi². Mazkur yondashuv kreativ kompetensiyaning intellektual asoslarini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Bo'lajak o'qituvchining kreativ kompetensiyasi uning kasbiy faoliyatida muhim mezon sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonining samaradorligi o'qituvchining ijodiy yondashuviga, innovatsion metodlardan foydalanishiga va o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish qobiliyatiga bog'liq. Shu sababli kreativ kompetensiyani rivojlantirish pedagogik ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ kompetensiyani shakllantirish muammosi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining kesishgan nuqtasida joylashgan bo'lib, u shaxs rivojining murakkab qonuniyatlari bilan belgilanadi. Ushbu jarayonni ilmiy asosda tushuntirish pedagogik yondashuvlar va psixologik nazariyalar uyg'unligiga tayangan holda amalga oshiriladi. Kreativ kompetensiyaning shakllanishi bilimlarni tayyor shaklda o'zlashtirish bilan emas, balki shaxsning faol, mustaqil va refleksiv ishtiroki orqali yuzaga keladi. Konstruktivizm yondashuvi kreativ kompetensiyani rivojlantirishning muhim nazariy asoslaridan biri sifatida qaraladi.

Ushbu yondashuvga ko'ra, bilim tashqi manbalardan tayyor holda qabul qilinmaydi, balki shaxsning o'z tajribasi asosida faol ravishda quriladi. Ta'lim jarayonida talabalar muammoli vaziyatlarga duch keladi, mavjud bilimlarini qayta ko'rib chiqadi va yangi bilimlarni mustaqil ravishda shakllantiradi. Bunday muhitda kreativ fikrlash tabiiy ravishda rivojlanadi, chunki har bir o'quv faoliyati izlanish va yangilikka yo'naltirilgan bo'ladi. Konstruktivizm shaxsning individual tajribasini qadrlaydi va o'qituvchi rolini bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi sifatida belgilaydi. Bu holat bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil qaror qabul qilish va pedagogik vaziyatlarni kreativ hal etish qobiliyatini shakllantiradi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv kreativ kompetensiyaning amaliy shakllanishiga xizmat qiluvchi muhim nazariy asos hisoblanadi. Ushbu yondashuv shaxs rivojini uning faoliyati orqali tushuntiradi. Ta'lim jarayonida talabalar passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik vazifalarni bajarish, muammoli topshiriqlarni hal etish, loyihalar ustida ishlash orqali talabalarda ijodiy tafakkur, tashabbuskorlik va mustaqillik rivojlanadi. Faoliyat jarayonida olingan bilimlar chuqurroq o'zlashtiriladi va real vaziyatlarda qo'llaniladi. Mazkur yondashuv kreativ kompetensiyaning faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham shakllanishini ta'minlaydi. Psixologik nazariyalar kreativlikning ichki mexanizmlarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

² Guilford J.P., "The Nature of Human Intelligence", 1967, McGraw-Hill, 138-bet

L.S. Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan madaniy-tarixiy nazariya shaxs rivojini ijtimoiy muhit va faoliyat bilan bog'liq holda tushuntiradi. Unga ko'ra, ijodiy tafakkur shaxsning ichki va tashqi faoliyati o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi. Vygotskiy ijodkorlikni mavjud tajribani qayta ishlash va yangi kombinatsiyalar yaratish jarayoni sifatida talqin etadi. Bu yondashuv kreativ kompetensiyaning shakllanishida ijtimoiy muhit va muloqotning muhim rol o'ynashini ko'rsatadi³.

Kreativ fikrlash rivojini tushuntirishda kognitiv psixologiya yondashuvi ham muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuv tafakkur jarayonlarini, xususan, muammoni hal etish, gipotezalar ishlab chiqish va alternativ yechimlarni baholash mexanizmlarini o'rganadi. Divergent fikrlash kreativlikning asosiy shakli sifatida qaralib, u ko'p variantli yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini ifodalaydi. Bunday fikrlash turi an'anaviy stereotiplardan chiqishni, yangi aloqalarni ko'ra olishni va noodatiy yondashuvlarni qo'llashni talab etadi. Kognitiv jarayonlarning rivojlanishi kreativ kompetensiyaning intellektual asosini mustahkamlaydi.

Gumanistik psixologiya yo'nalishi kreativlikni shaxsning o'zini namoyon etish va o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish ehtiyoji bilan bog'laydi. A. Maslov shaxs rivojining eng yuqori bosqichini o'zini aktualizatsiya qilish jarayoni bilan izohlaydi, bunda kreativlik tabiiy ehtiyoj sifatida namoyon bo'ladi. Shaxs erkinlik, ishonch va qo'llab-quvvatlovchi muhit sharoitida o'z ijodiy salohiyatini to'liq ochib bera oladi. Mazkur yondashuv pedagogik jarayonda psixologik qulay muhit yaratishning zarurligini asoslaydi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ kompetensiyani shakllantirish nazariy jihatdan integrativ xarakterga ega bo'lib, u turli yondashuvlarning uyg'unlashuvi asosida amalga oshiriladi.

Konstruktivizm bilimlarning mustaqil qurilishini ta'minlasa, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv ularni amaliyotda qo'llash imkonini yaratadi. Psixologik nazariyalar esa kreativlikning ichki mexanizmlarini tushuntirib, ushbu jarayonni ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuvlarning uyg'unligi pedagogik ta'lim jarayonida kreativ kompetensiyani samarali shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Kreativ fikrlash rivoji uzluksiz va bosqichma-bosqich jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Ushbu jarayonda bilimlar, tajriba va refleksiya muhim rol o'ynaydi. Refleksiv faoliyat shaxsga o'z fikrlash jarayonini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va yangi strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Bo'lajak o'qituvchi uchun refleksiya pedagogik faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, u kreativ kompetensiyaning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Kreativ kompetensiyani shakllantirish nazariy asoslari ta'lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlarni qo'llash, muammoli vaziyatlar yaratish va talabalarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash kreativlikni rivojlantirishning muhim shartlari hisoblanadi. Mazkur jarayon ilmiy asoslangan yondashuvlarga tayangan holda tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Kompleks yondashuv pedagogik jarayonni alohida elementlar yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro bog'langan va bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida talqin etishga asoslanadi. Ushbu yondashuvda ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va vositalari yagona maqsadga yo'naltirilgan holda uyg'unlashtiriladi. Pedagogik faoliyatning samaradorligi komponentlar o'rtasidagi izchil aloqadorlik darajasi bilan belgilanadi. Shu sababli kompleks yondashuv ta'lim jarayonida fragmentarlikni bartaraf etib, yaxlit rivojlanish modelini ta'minlaydi. Mazkur yondashuvning nazariy asoslari tizimli fikrlash konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq. Tizimli yondashuv shaxs va uning faoliyatini ichki va tashqi omillar o'zaro ta'siri natijasi sifatida ko'rib chiqadi.

³ Vygotsky L.S., "Thought and Language", 1986, MIT Press, 92-bet

Ta'lim jarayoni ochiq tizim sifatida qaralib, unda pedagog, talaba, ta'lim mazmuni va ijtimoiy muhit o'rtasida dinamik aloqalar mavjud bo'ladi. Bunday qarash pedagogik hodisalarni chuqurroq anglash va ularni samarali boshqarish imkonini beradi. Tizimlilik prinsipi ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini mantiqiy asosda birlashtirishni talab etadi, bu esa kreativ kompetensiyaning izchil shakllanishini ta'minlaydi.

Integratsiya prinsipi kompleks yondashuvning markaziy g'oyalaridan biri hisoblanadi.

Integratsiya bilimlararo bog'liqlikni ta'minlash, turli fanlar o'rtasida uzviy aloqalar o'rnatish va ta'lim mazmunini yaxlit tizimga keltirishni nazarda tutadi. Pedagogik jarayonda integrativlik talabalarning tafakkurini kengaytiradi, ularni muammolarni turli nuqtai nazardan ko'ra olishga undaydi. Kreativ fikrlash aynan turli bilim sohalari kesishgan nuqtada yuzaga keladi, chunki yangi g'oyalar mavjud bilimlar o'rtasidagi yangi aloqalarni kashf etish orqali shakllanadi. Integratsiya prinsipi bo'lajak o'qituvchilarda ko'p qirrali tafakkur va moslashuvchan yondashuvni rivojlantiradi. Shaxsga yo'naltirilganlik prinsipi kompleks yondashuvning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Ushbu prinsip ta'lim jarayonida shaxsning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olishni talab etadi. Har bir talabaning o'ziga xos rivojlanish trayektoriyasi mavjud bo'lib, pedagogik faoliyat ushbu xususiyatlarga moslashtirilishi zarur. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quvchilarning mustaqilligini, tashabbuskorligini va o'zini anglash darajasini oshiradi. Kreativ kompetensiya aynan shaxsning ichki resurslari faollashgan sharoitda samarali rivojlanadi, bu esa individual yondashuvning ahamiyatini yanada oshiradi.

Kompleks yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni uning ko'p qirrali ta'sirida namoyon bo'ladi. Mazkur yondashuv pedagogik faoliyatni rejalashtirishdan tortib, natijalarni baholashgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab oladi. Ta'lim mazmunining integrativ tashkil etilishi, interaktiv metodlarning qo'llanilishi va reflektiv faoliyatning rivojlantirilishi shaxsning ijodiy salohiyatini ochishga xizmat qiladi. Pedagog va talaba o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan munosabatlar ta'lim jarayonining subyekt-subyekt xarakterini ta'minlaydi, bu esa kreativ kompetensiyaning shakllanishi uchun qulay psixologik muhit yaratadi.

Kompleks yondashuvning afzalliklari uning tizimli va barqaror natijalar berish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida uzluksizlik va izchillikni ta'minlab, shaxs rivojining barcha jihatlarini qamrab oladi. Bilim, ko'nikma va kompetensiyalar o'rtasidagi uyg'unlik pedagogik faoliyat samaradorligini oshiradi. Kreativ kompetensiyaning rivojlanishi alohida mashg'ulotlar natijasi emas, balki tizimli tashkil etilgan ta'lim jarayonining mahsuli sifatida qaraladi. Ilmiy manbalarda tizimli yondashuv shaxs rivojini yaxlit holda tushuntirish imkonini beruvchi konsepsiya sifatida e'tirof etiladi. B.G. Ananyev insonni ko'p darajali tizim sifatida tavsiflab, uning psixik rivojlanishini turli omillar o'zaro ta'siri bilan izohlaydi⁴.

Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirish pedagogik jarayonni faol, reflektiv va innovatsion asosda tashkil etishni talab qiladi. Kreativlikning rivoji faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmaydi, balki shaxsning faol ishtiroki, tajriba orttirishi va ijodiy faoliyatga jalb etilishi orqali shakllanadi. Shu bois ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va texnologiyalar talabalarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qila olishi va yangi g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Interaktiv metodlar kreativ kompetensiyani rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi.

⁴ Ananyev B.G., "Chelovek kak predmet poznaniya", 1968, Leningrad universiteti nashriyoti, 45-bet

Ushbu metodlar ta'lim jarayonida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantirib, talabalarni faol fikrlashga undaydi. Munozara, "aqliy hujum", rolli o'yinlar va kichik guruhlarda ishlash kabi shakllar talabalarning fikr almashinuvi, muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishi va original yechimlar ishlab chiqishini ta'minlaydi. Interaktiv muhitda talabalar o'z fikrini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ijodiy tafakkurning rivojlanishi uchun muhim psixologik shart hisoblanadi. O'zaro hamkorlik asosida tashkil etilgan faoliyat shaxsning kommunikativ va reflektiv qobiliyatlarini ham mustahkamlaydi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi kreativ fikrlashni rivojlantirishning ilmiy asoslangan yo'llaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvda talabalar tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki muammoni mustaqil ravishda hal etuvchi subyekt sifatida ishtirok etadi. Muammoli vaziyatlar talabalarda kognitiv dissonansni yuzaga keltirib, ularni izlanishga undaydi.

Muammoni tahlil qilish, gipotezalar ilgari surish va ularni tekshirish jarayoni ijodiy tafakkur mexanizmlarini faollashtiradi. Bunday ta'lim modeli shaxsning mantiqiy va kreativ fikrlashini uyg'un rivojlantirib, pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvni shakllantiradi.

Loyihaviy faoliyat kreativ kompetensiyani rivojlantirishning amaliy yo'nalgan shakli sifatida ajralib turadi. Loyihalar ustida ishlash jarayonida talabalar muayyan muammoni hal etish uchun mustaqil izlanadi, ma'lumotlarni tahlil qiladi va yakuniy mahsulot yaratadi. Ushbu jarayon ijodiy fikrlash, tashabbuskorlik va mas'uliyatni rivojlantiradi. Loyihaviy faoliyat talabalarga real hayotga yaqin vaziyatlarda ishlash imkonini berib, ularning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlaydi. Pedagogik loyihalar yaratish jarayoni bo'lajak o'qituvchilarda innovatsion faoliyatga tayyorlikni shakllantiradi. Treninglar va psixologik mashg'ulotlar kreativ kompetensiyaning ichki omillarini rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu mashg'ulotlar shaxsning o'zini anglash darajasini oshirish, ichki to'siqlarni bartaraf etish va ijodiy salohiyatni faollashtirishga xizmat qiladi. Kreativ treninglarda divergent fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar, assotsiativ mashqlar va erkin fikrlashni rag'batlantiruvchi texnikalar qo'llaniladi. Psixologik mashg'ulotlar jarayonida ishtirokchilar o'z fikrlarini baholashdan qo'rqmasdan ifoda etishga o'rganadi, bu esa ijodiy erkinlikni ta'minlaydi. Shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi ortishi kreativ faoliyat samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kreativ kompetensiyani rivojlantirish texnologiyalarining samaradorligi ularning tizimli qo'llanilishi bilan belgilanadi. Ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat va psixologik mashg'ulotlar o'zaro uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilganda, shaxsning kognitiv, motivatsion va emotsional jihatlari bir vaqtda rivojlanadi. Mazkur yondashuv kreativlikni faqat alohida qobiliyat sifatida emas, balki kompleks kompetensiya sifatida shakllantirish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlarda faol o'qitish metodlarining shaxs rivojiga ijobiy ta'siri alohida ta'kidlanadi. J. Dewey ta'lim jarayonida tajriba va faoliyatning ustuvorligini asoslab, o'rganish jarayonini faol izlanish bilan bog'laydi⁵.

Kreativ kompetensiyaning rivojlanish darajasini aniqlash pedagogik va psixologik tadqiqotlarda murakkab diagnostik jarayon sifatida qaraladi. Mazkur jarayon shaxsning ijodiy salohiyatini, fikrlash jarayonlarining xususiyatlarini hamda amaliy faoliyatdagi natijadorligini kompleks tahlil qilishni talab etadi. Baholash faqat yakuniy natijalarni qayd etish bilan cheklanmaydi, balki kreativlikning shakllanish dinamikasini, uning ichki va tashqi omillar bilan bog'liqligini aniqlashga qaratiladi. Diagnostika metodlari kreativ kompetensiyaning turli komponentlarini aniqlash imkonini beradi.

⁵ Dewey J., "Experience and Education", 1938, Macmillan, 25-bet

Psixologik diagnostika jarayonida divergent fikrlash darajasi, original g'oyalari yaratish qobiliyati va tafakkurning moslashuvchanligi asosiy mezonlar sifatida qaraladi. Ushbu jarayonda qo'llaniladigan metodlar shaxsning ijodiy faoliyatga tayyorligini, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish tezligini va fikrlash jarayonining individualligini ochib beradi. Diagnostika natijalari pedagogik ta'sirning samaradorligini aniqlash va rivojlantirish strategiyalarini takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos vazifasini bajaradi.

Psixologik testlar kreativ kompetensiyani baholashda keng qo'llaniladigan vositalardan biri hisoblanadi. Kreativ fikrlashni o'lchashga qaratilgan testlar shaxsning original yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini, assotsiativ fikrlash darajasini va muammolarni hal etish strategiyalarini aniqlash imkonini beradi. E. Torrance tomonidan ishlab chiqilgan kreativ fikrlash testlari ilmiy adabiyotlarda keng e'tirof etilgan bo'lib, ular fluensiya, moslashuvchanlik va originallik kabi ko'rsatkichlar orqali kreativlik darajasini baholashga xizmat qiladi⁶. Ushbu testlar natijalari shaxsning ijodiy salohiyatini aniqlash bilan bir qatorda, uning rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkonini ham beradi.

Monitoring jarayoni kreativ kompetensiyaning rivojlanishini uzluksiz kuzatish va tahlil qilishga qaratilgan. Pedagogik monitoring orqali talabalarning ijodiy faoliyati, ularning muammoli vaziyatlarga munosabati va innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish darajasi tizimli ravishda o'rganiladi. Monitoring natijalari ta'lim jarayonining samaradorligini baholash va zarur o'zgartirishlar kiritish uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Uzluksiz kuzatuv kreativ kompetensiyaning shakllanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi, bu esa pedagogik jarayonni individual yondashuv asosida tashkil etishga xizmat qiladi.

Baholash indikatorlari kreativ kompetensiyaning sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarini aniqlashga yordam beradi. Ushbu indikatorlar shaxsning g'oyalari soni, ularning yangiligi, amaliy ahamiyati va moslashuvchanligini o'z ichiga oladi. Kreativ faoliyat natijalarini baholashda faqat yakuniy mahsulot emas, balki jarayonning o'zi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Fikr ishlab chiqish bosqichlari, qaror qabul qilish strategiyalari va refleksiv faoliyat darajasi baholash jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Mazkur yondashuv kreativlikni kompleks hodisa sifatida baholash imkonini beradi. Kreativ kompetensiyani baholashda refleksiya alohida ahamiyat kasb etadi. Shaxsning o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash qobiliyati kreativlikning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. Refleksiv yondashuv shaxsning ichki o'sishini ta'minlab, uning ijodiy salohiyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda refleksiya metodlaridan foydalanish talabalarning o'z-o'zini baholash va o'z ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kreativ kompetensiyani baholashning samaradorligi uning tizimli va kompleks tashkil etilishiga bog'liq. Diagnostika metodlari, psixologik testlar va monitoring natijalari o'zaro uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilganda, shaxsning ijodiy rivojlanish darajasi to'liq va ishonchli aniqlanadi. Ilmiy tadqiqotlarda kreativlikni baholashning ko'p o'lchovli yondashuvi alohida ta'kidlanadi. J. Guilford kreativ fikrlashni turli komponentlar orqali baholash zarurligini asoslab, uning ko'p qirrali xarakterini ko'rsatadi⁷.

Xulosa

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, pedagogik yondashuvlarda kreativ kompetensiyani baholashda bir yoqlama mezonlardan foydalanish yetarli emasligini, balki kompleks indikatorlar tizimini qo'llash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

⁶ Torrance E.P., "Torrance Tests of Creative Thinking", 1974, Scholastic Testing Service, 12-bet

⁷ Guilford J.P., "The Nature of Human Intelligence", 1967, McGraw-Hill, 145-bet

Kreativ kompetensiyani rivojlantirish samaradorligini baholash pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida qaraladi. Mazkur jarayon orqali ta'lim texnologiyalarining natijadorligi aniqlanadi, shaxsning rivojlanish darajasi baholanadi va kelgusidagi pedagogik strategiyalar ishlab chiqiladi. Kreativ kompetensiyani baholashning ilmiy asoslangan modeli bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Torrance E.P., "Guiding Creative Talent", 1962, Prentice-Hall, 16-bet"
2. "Torrance E.P., "Torrance Tests of Creative Thinking", 1974, Scholastic Testing Service, 12-bet"
3. "Guilford J.P., "The Nature of Human Intelligence", 1967, McGraw-Hill, 138-bet"
4. "Guilford J.P., "The Nature of Human Intelligence", 1967, McGraw-Hill, 145-bet"
5. "Dewey J., "Experience and Education", 1938, Macmillan, 25-bet"
6. "Vygotsky L.S., "Thought and Language", 1986, MIT Press, 92-bet"
7. "Ananyev B.G., "Chelovek kak predmet poznaniya", 1968, Leningrad universiteti nashriyoti, 45-bet"
8. "Maslow A.H., "Motivation and Personality", 1954, Harper & Row, 150-bet"
9. "Runco M.A., "Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice", 2007, Elsevier, 78-bet"
10. "Sternberg R.J., "Handbook of Creativity", 1999, Cambridge University Press, 23-bet"